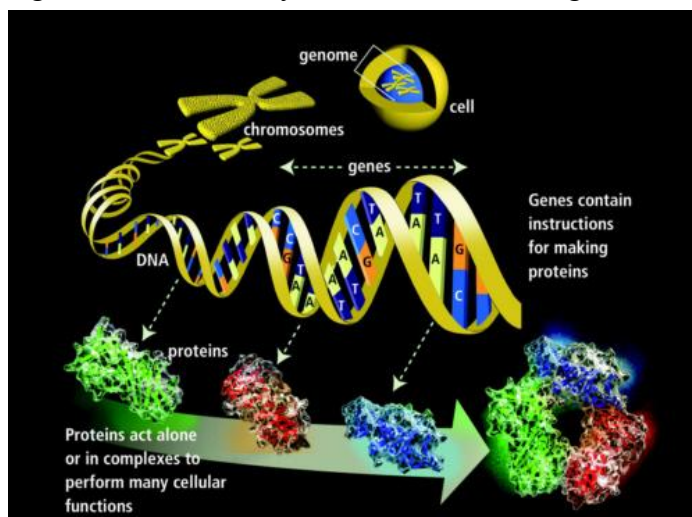

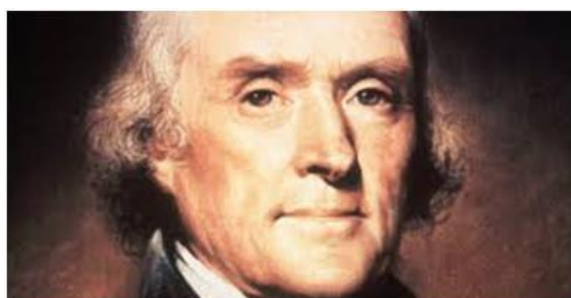
Mennyire vagyunk egyenlők?

(egy veszélyes eszme interpretációi)

Vajon tudja-e a kedves Olvasó, hogy az ő és a véletlenül a villamoson mellette álló ember genomja (DNS-e, örökítő anyaga) átlagosan három millió ponton tér el egymástól? Ettől vagyunk különbözőek; más a bőrünk színe, alkatunk, felfogóképességünk, hajlamunk a különféle betegségekre, stb. Igen ám, de mivel a DNS-nek 3.200.000.000 azaz három milliárd kétszáz millió „betűje” van, ez a különbség csak 1 ezredrésnyi, azaz 99,9 százalékig azonosak vagyunk! És ha tovább kutakodunk a genetika rejtelseiben, kiderül, hogy beprogramozott tulajdonságaink 99 százalékban megegyeznek a kisegérével is és 51 százalékban az egysejtű papucsállatkáéival is! Génjeink hihetetlen nagy mértékben kapcsolnak minket össze minden más élőlényvel. Ha a Szentírás a másik embert felebarátunknak nevezi, ha a francia forradalom testvérünknek, akkor az úgy is van.

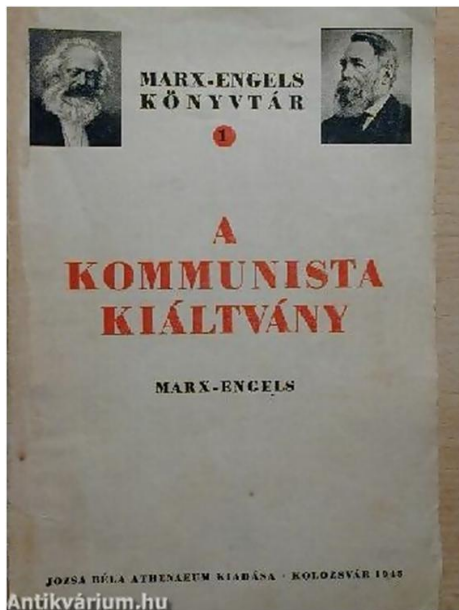
Hogy van hát, hogy e meglepő biológiai egyenlőség ellenére olyan óriási nagy kulturális, jövedelmi, és vagyoni egyenlőtlenségek alakulnak ki közöttünk? Mi okozza ezeket az égbekiáltó különbségeket? Az az öröklött 1 ezrelék? Vagy az eltérő családi környezet és nevelés? Vagy a gazdaságban uralkodó versenyszellem polarizál? És társadalmunk, intézményeink nem képesek az eltérések kiegyenlítésére? Meddig szabad hagyni, hogy született, családi és társadalmi helyzetünkből fakadó egyenlőtlenségeink érvényesüljenek? Mikor avatkozzon be a társadalom? Mit nevezhetünk igazságosnak? Kompenzálhatja-e a nevelés, az oktatás és a társadalompolitika az öröklött és a kora-gyermekkorból származó különbségeket? Egy rövid esszében természetesen nem válaszolhatók meg e kérdések; nem is

erre törekszem, hanem inkább arra, hogy a téma összetettségét hangsúlyozzam és néhány leegyszerűsítő tévhitre rávilágítsak.

Nem tudhatjuk, hogy amikor **Thomas Jefferson** az amerikai Függetlenségi nyilatkozatban azt írta, hogy "minden ember egyenlőként teremtett", úgy gondolta-e, hogy

minden csecsemő egyformának születik, és csak a körülmények hatására lesznek belőlük különböző felnőttek. vagy pedig született különbözőségeik ellenére is egyformának kell tekintenünk minden embert. Mindenesetre a Függetlenségi nyilatkozat így folytatódik: „az embert teremtője olyan elidegeníthetetlen jogokkal ruházta fel, amelyekről le nem mondhat, s ezek közé a jogok közé tartozik a jog az élethez és a szabadsághoz, valamint a jog a boldogságra való törekvésre”. (A továbbiakban a nyilatkozat e jogok érvényesítését minden kormányzat alapvető feladatává teszi.) Az 1776-os egyenlőség-fogalom tehát a *jogi egyenlőséget* hangsúlyozza, és ez merőben más, mint a jóval későbbi esélyegyenlőség, vagy a progresszív adózás, nem is beszélve a költségvetési redisztribúción alapuló jövedelemkiegyenlítésről és a pozitív diszkriminációról.

A tulajdonhoz való jog felfogása egyúttal meghatározta azt is, hogyan gondolkoztak az egyes korokban a filozófiai iskolák az egyenlőségről. Az antikvitásban a szabad polgár tulajdona által vált a társadalom jogilag egyenlő tagjává. A természetjog a középkorban is elismerte a tulajdonhoz való jogot és az emberek közti egyenlőtlenséget. Ezt a felfogást a francia felvilágosodás rúgta fel; Rousseau a tulajdont az egyenlőtlenségek okának tartotta és tagadta annak természetjogi megalapozottságát. Még egy fél évszázad, és már eljutottunk Proudhonig (tulajdon = lopás), majd pedig a marxizmusig: a magántulajdon a kizsákmányolás oka, a társadalmi egyenlőség feltétele a kisajátítók kisajátítása.

Mivel a Rákosi rendszer kezdetekor már kisiskolás voltam, és megtapasztaltam a hazai kommunizmust és szocializmust, de emellett húsz évig még keleteurópa-kutatóként is tevékenykedtem, elég jó ismereteim vannak arról, hogy hova vezetett e rendszerek vezérelvéként vallott egyenlőségfelfogása: a gazdaságban az alacsony hatékonysághoz, hiánygazdasághoz és világ gazdasági lemaradáshoz, a társadalomban pedig tömeges jogfosztáshoz, a volt Szovjetunióban áldozatok tízmillióihoz és ezzel párhuzamosan a pártfunkcionáriusok új, privilegizált kasztjának megjelenéséhez. (Lásd Milován Gyilasz új osztályát.)

El kell ismerni, hogy a második világháború utáni nyugat-európai szociáldemokrácia sokat tett az egyenlőségért. Az erősen progresszív jövedelemadó-rendszer és a szociálpolitika mérsékelte a társadalmi különbségeket és a redisztributív költségvetési politika eredményeként az oktatás és az egészségügy jelentős közjavakká váltak. Ez a folyamat azonban a '70-es évek végén gazdasági nehézségekbe ütközött, s így az inga visszaindult az ellenkező irányba. Nagy-Britanniában Margaret Thatcher visszahozta a szabadpiaci elveket, és megváltozott a társadalmpolitika és az egyenlőségről vallott felfogás is (bár közel sem olyan mértékben, mint a gazdaságban). A szegénység okai maguk a szegények lettek, Thatcher megpróbálta felszámolni a *dependency culture*-t, az eltartottság „kultúráját”. Egy-két

évtized után azonban ez a próbálkozás elhalványult, és Nyugat-Európa visszatért a baloldali-liberális elvekhez, a kiegyenlítő szociális intézkedésekhez és az egyenlő esélyek politikájának kieroszakolásához, ezen elveket alkalmazva a közben óriási jelentőségűvé nőtt bevándorlási politikában is.

A genetika fejlődése azonban – különösen amióta Watson és Crick 1953-ban leírta a DNS szerkezetét, a kettős hélixet, majd pedig 2000-ben sikeresen befejeződött a humán genom program – alapjaiban kezdi ki és kérdőjelezi meg az uralkodó egyenlőségfelfogást és azt a tételt, hogy az egyenlőtlenségeket főként a társadalmi környezet szüli és ezek kiegyenlíthetők a megfelelő oktatással és szociálpolitikával. Az újfajta szemlélet úttörője **Judith Rich Harris** amerikai fejlődépszichológus. A '90-es évek végén megjelent műveiben cáfolja a „szocializációs kutatások” széles körben elfogadott eredményeit, miszerint a környezeti hatások, a nevelés és a viselkedés között erős összefüggés van. Azt állítja, hogy a viselkedési sajátosságok mögött mind rendre genetikai tényezők állnak. A gyerekek nem azért lesznek agresszívak, mert szüleik verik őket, hanem mert öröklik az agresszivitást. Nem azért jók az iskolában, mert ezt tanulják a szülői házban, hanem mert ez öröklött tulajdonságuk. A kamasz nem azért kezelhetetlen és kerül bajba, mert keveset beszélnek vele a szülei; az ilyen kamasz nem hajlandó a beszélgetésre. A nevelési erőfeszítések és az eredmények tehát értékelhetetlenek, ha nem ismerjük a gyermek genetikai adottságait. A szülői ház és a nevelés szerepe – Harris szerint – ma messze eltúlzottak. A viselkedés egyes elemei ugyan átmentődnek az egyik környezeti feltételrendszerből a másikba, de ebben nem a tanult, hanem az öröklött tényezők játszanak szerepet. (Akinek volt alkalma a saját gyermekein kívül más gyerekekkel is huzamosan foglalkozni, az jobban megérti e problémákat.) Mindebből azt a következtetést vonja le, hogy a gazdag országok jelentős közpénzeket pocsékolnak el megalapozatlanul; meg kell várni, amíg az egyéni humán genom meghatározása kellően olcsóvá és hétköznapiává válik (mint mondjuk egy mágneses rezonanciás képalkotás), és a

felzárkózási-nevelési-támogatási programokat a gyerekek egyéni genetikai sajátosságait figyelembe véve kell kialakítani.

Egyébként nem ő az egyedüli, aki a nevelés jelentőségét ilyen mértékben lebecsüli. **Konrad Lorenz** *A civilizált emberiség nyolc halálos bűnében* ezt írja: "Az az áldemokratikus dogma, amely szerint minden emberi magatartásforma tanulás útján

alakul ki, egyre inkább elhallgattatja a természetes jogérzékét és táplálja a parttalan tolerancia veszélyes irányzatát. ...a szociális magatartás mind nevelési, mind genetikai eredetű rendellenességei csak igen szűk határok között ellensúlyozhatók." (Lorenz egyébként – és az idézett mondatban erről van szó – a kora-gyermekkorú bevéődésnek a genetikával azonos szerepet tulajdonít; ő a későbbi nevelés hatásosságát vonja kétségbe.) "A mai eltorzult liberális demokrácia egy lengés holtpontjának felel meg. Az ellentétes holtpontra – amit az inga nemrégiben ért el – található Eichmann és Auschwitz, az eutanázia, a fajgyűlölet, a népirtás és a lincsjog" – folytatódik az idézet.

Korábbi korokban az egyenlőtlenséget természetes jelenségnek tekintették. Úgy tűnik, a humán genom ismeretében most újból visszakanyarodunk ehhez a felfogáshoz és Jefferson egyenlőség-eszméjéhez, a jogegyenlőséghez. Ha teret nyer e szemlélet (és ha meggyőzően be is igazolódik), sok felesleges, szociális kiegyenlítésre fordított költségvetési kiadást és az oktatásban elvesztegetett energiát spórolhatunk meg általa. A jóléti politikában azonban változatlanul szükség lesz a jövedelem-különbségek mérséklésére.

Kiss Károly

Megjelent a Magyar Nemzet 2014. október 13-i számában (illusztrációk és források nélkül)

Források:

Az amerikai Függetlenségi nyilatkozat. <http://mek.oszk.hu/02200/02256/02256.htm>

Harris, Judith Rich: Miért vagyunk olyanok, amilyenek vagyunk: visszapillantás 2050-ből. Megjelent: John Brockman (szerk.): A következő 50 év. A tudomány a huszonegyedik század első felében c. kötetben. Vince Kiadó, 2001, 242-252. old.

Konrad Lorenz: A civilizált emberiség nyolc halálos bűne. Cartaphilus 2001.

Orosz László: A Humán Genom Program nem géntérkép, hanem az ember genetikai kódja. Természet Világa, 2000 szeptember, web.

Vadkerti Edit, Mátics Róbert, Rauch Tibor, Hoffman Gyula: Evolúció II.: A változó élet. Jegyzet. <http://tamop412a.ttk.pte.hu/files/biologia5/Evolucio/chunks/ch01.html>

Sándor Lénárd: Parázs viták az esélyegyenlőségről az Egyesült Államok legfelsőbb bíróságán. Magyar Nemzet, 2013. július 16.

The Economist August 23rd 2014: Crime and poverty. To have and have not.